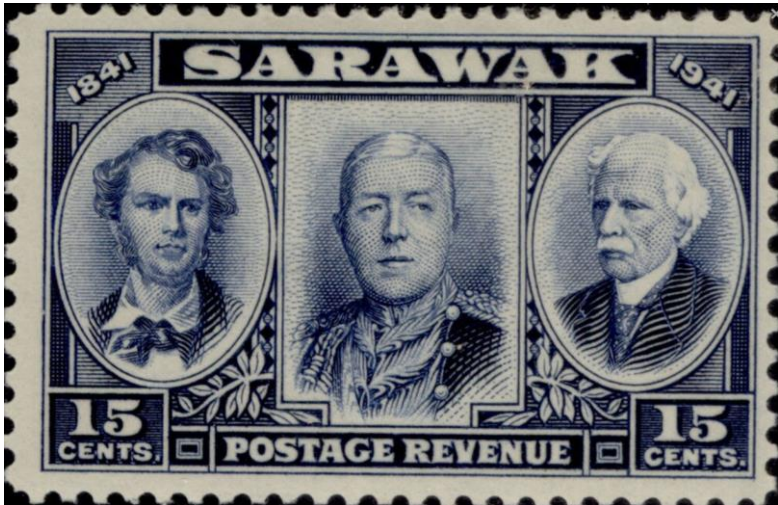


Kántás Balázs

EGY KIS MALÁJ ÁLLAM KALANDOS BÉLYEGHISTÓRIÁJA



SARAWAK BÉLYEGKIADÁSAI A BROOKE-DINASZTIA URALMA ALATT, 1869–1946

Kántás Balázs

EGY KIS MALÁJ ÁLLAM KALANDOS
BÉLYEGHISTÓRIÁJA
SARAWAK BÉLYEGKIADÁSAI A BROOKE-
DINASZTIA URALMA ALATT, 1869–1946

Az elektronikus szakkönyv szerzője:

Dr. Kántás Balázs PhD

muzeológus, Magyar Nemzeti Bélyegmúzeum
tudományos tanácsadó, Magyarhoni Zsidó
Imaegylet Judaisztika-történeti Kutatócsoport
ORCID-azonosító: 0000-0003-0927-772X

Lektorálta:

Prof. dr. Borsi-Kálmán Béla DSc
nyugalmazott egyetemi tanár, ELTE BTK

ISBN 978-615-6250-89-6

Felelős kiadó: Dr. Zsávolya Zoltán PhD

HORTHY-KORSZAK TÖRTÉNETÉNEK
KUTATÁSÁÉRT TÁRSASÁG
BUDAPEST, 2023

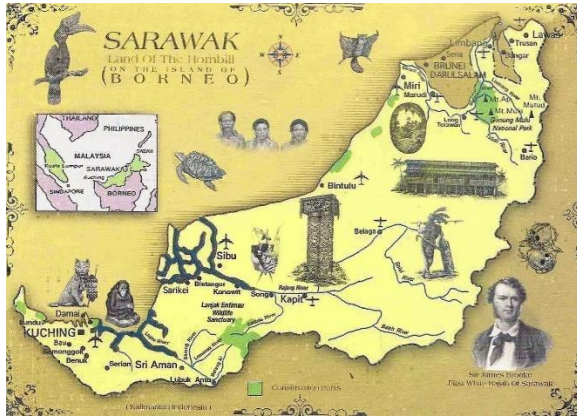
Sarawaki (bélyeg)história

-

A brit fehér rádzsák kora és államuk bélyegkiadásai, 1842-1946

Bevezetés

Sarawak egy Európában meglehetősen kevésbé ismert terület. A mai Maláj Államszövetség egyik, és egyúttal legnagyobb területű tagállamáról van szó (területe 124 000 km², lakossága 2,3 millió fő), amely Észak-Borneó szigetén található, és amely sokáig brit gyarmat, illetve ezzel párhuzamosan lényegében, legalábbis nemzetközi jogi értelemben önálló állam volt egy angol származású uralkodócsalád uralma alatt.



Sarawak szimbolikus történelmi térképe

Sarawak történelme legalább annyira érdekes és fordulatos, mint amennyire a terület filatéliája, bélyegkiadás-története is, amelyek egymással szoros összefüggésben a jelen bevezető esszé tárgyát képezik. A „fehér rádzsák” néven ismert dinasztia a brit Brooke család monarchiája volt, akik 1841 és 1946 között irányították a Borneó szigetének északnyugati partvidékén fekvő, ma már Malajziához tartozó Sarawak államot, és akik három generáción át, valamivel több, mint száz évig voltak az ország (a brit koronával persze szoros szövetségben álló, a

mindenkori brit uralkodóhoz lojális) urai. A három egymást követő fehér rádza életrajzát a következőkben ismertetjük röviden, lényegre törően, de kellő alaposággal.

Sarawak első fehér rádzsája, James Brooke (1803–1868)

A később uralkodóvá avanzsáló brit kalandor, katonatiszt, hajós és kereskedő, James Brooke a bengáli Kalkutta melletti Bandelben született 1821-ben.¹ Apja, Thomas Brooke angol gyarmati bíró volt a Bareilly-i Fellebbviteli Bíróságon, Brit-Indiában, az anyja, Anna Maria pedig Hertfordshire-ben született, William Stuart ezredes, Blantyre 9. lordja, tekintélyes skót nemesember és szeretője, Harriott Teasdale törvénytelen lánya volt.² A Brooke család kifejezetten

¹ Richard Cavendish, *Birth of Sir James Brooke*, History Today. April 2003, Vol. 53, Issue 4.

² Robert Reece, *The White Rajahs of Sarawak. A Borneo Dynasty*, London, Archipelago Press, 2004.

jómodúnak számított a viktoriánus Nagy-Britanniában és gyarmatain, így az ifjú James Brooke-nak sem kellett gyermek- és ifjúkorában nélkülöznie.



James Brooke fiatal korában

James Brooke 12 éves koráig élt Indiában, amíg a szülei 12 évesen Angliába nem küldték, hogy a tekintélyes Norwich Schoolban tanuljon, ahonnét megszökött. Ezt követően a kissé problémás ifjút házi tanítók nevelték otthon, mielőtt 1819-ben visszatért Indiába, ahol szinte rögtön beállt a brit

gyarmati haderőbe, és immár a Brit Kelet-indiai Társaság Bengáli Hadseregének zászlósaként, majd hadnagyaként szolgált.³ Brooke kalandvágyó fiatalember volt, és az első angol-burmai háborúban (1824–1826) egy éven át kitartóan Assamban harcolt, míg 1825-ben súlyosan meg nem sebesült egy csatában, a felettesei pedig ezt követően Angliába küldték lábadozni. Csak 1830-ban érkezett vissza Madraszba (ma Csennai), Indiába, de hiába próbált visszatérni a katonai szolgálatba, nem tudott visszatérni az indiai állomáshelyére, mielőtt lejárt a szolgálatból való ideiglenes eltávozása. Katonai szolgálatából végül elbocsátották, mivel a több évnyi angliai tartózkodással jelentősen túllépte a számára engedélyezett eltávozás idejét, de a brit kormánytól korábbi szolgálatára és háborús sérüléseire tekintettel katonai nyugdíjat kapott. Brooke a brit

³ Nigel Barley, *White Rajah. A Biography of Sir James Brooke*, London, Brown Book Group, 2002.

gyarmati haderő hadnagyaként szerelt le, majd a Castle Huntley nevű hajón maradt, amelyen Angliát elhagyta, és végül nagy kitérővel, Kínán, kalandos úton tért haza Indiába.⁴

A brit haderőtől leszerelt fiatalember immár tapasztalt, sokat látott veteránként kalandos vállalkozásokba kezdett, a háborús sérülés és a több éves angliai tartózkodás nem szegte kalandvágyát. Akkoriban egyébként sok fiatal brit férfi próbált szerencsét a távol-keleti gyarmatokon, többek között katonáskodással, vagy utána kereskedőként, így a fiatal James Brooke a maga társadalmi hátterével, előéletével, katonai múltjával, tűnjék bármilyen érdekes személyiségnek is mai szemmel, kezdetben egyáltalán nem számított a saját korában és társadalmi osztályában különösebben extravagáns figurának. James Brooke

⁴ Robert Reece, *The White Rajahs of Sarawak. A Borneo Dynasty*, London, Archipelago Press, 2004.

kereskedőként próbált szerencsét a Távol-Keleten, de nem járt jelentős sikerrel, a kereskedelmi próbálkozásai leginkább kudarcba fulladtak. 1835-ben végül tehetős családja révén 30.000 fontot (mai értéken körülbelül 3 millió fontot vagy 3,7 millió dollárt, tehát igen jelentős összeget), tekintélyes vagyont örökölt, amelyet tőkeként egy 142 tonnás szkúner, a Royalist nevű hajó megvásárlására használt fel. Immár önálló vállalkozó hajóskapitányként és kereskedőként, viszonylagos jómódban 1838-ban Borneó szigetére hajózott, és 1838 augusztusban érkezett Kuchingba, Sarawak tartomány fővárosába, ahol a politikai helyzet meglehetősen zavaros volt, ugyanis éppen a Sarawak felett is uralkodó brunei szultán elleni felkelés zajlott.⁵ A fiatal Brooke-ra, aki ekkorra már bejárta a Távol-Kelet egy jelentős részét, igen nagy hatással volt a maláj

⁵ *James Brooke* – angol nyelvű Wikipédia-szócikk.

https://en.wikipedia.org/wiki/James_Brooke, letöltés ideje: 2023. november 10.

szigetvilág, a táj, a kultúra, az emberek. Eldöntötte, hogy itt próbál szerencsét, és Sarawakban rövidesen megismerkedett a szultán nagybátyjával, Pengiran Muda Pengiran Muda Hashimmal is, akinek jelentős segítséget nyújtott a lázadás leverésében, és ezzel elnyerte II. Omar Ali Saifuddin Omar, Brunei 23. szultánjának háláját. A szultán a bizalmába fogadta a brit kalandort, 1841-ben végül felajánlotta James Brooke-nak Sarawak kormányzóságát a lázadás leverésében nyújtott segítségéért cserébe. Végül jutalmul azért, mert segített a Brunei Szultanátusnak az őslakosok kalózkodása, illetve lázadása elleni kemény küzdelemben, 1841-ben megkapta Kuching tartományt, amely *Sarawak Asal* (*Eredeti Sarawak*) néven volt ismert, és ahol végül nem csupán helyi kormányzó és a brunei szultán alárendeltje, hűbérese lett, hanem független királyságot, államot hozhatott létre, és a távol-keleten használatos rádzsza (uralkodó,

király) címet viselte.⁶ A britek egyébként éppen ekkoriban gyarmatosították Kelet-Ázsiát, és a Brit Korona fokozatosan „vette a védelmébe”, azaz integrálta a befolyási övezetébe a különböző, egymással is folytonos harcban álló maláj szultanátusokat.⁷

James Brooke uralkodóként rendkívül sikeresen visszaszorította a térségben elterjedt kalózkodást és fejjadászatot, a korszakban a térségben élénken élő, barbár és kegyetlen szokást. Néhány brunei maláj nemesember azonban, akik elégedetlenkedtek Brooke kalózkodás elleni intézkedései miatt, végül összeesküvést szőtt, és megszervezték Muda Hashim brunei szultán és közeli hívei meggyilkolását. James Brooke a Brit Kínai Hadosztály egy egységének segítségével elfoglalta egész

⁶ Robert Reece, *The White Rajahs of Sarawak. A Borneo Dynasty*, London, Archipelago Press, 2004.

⁷ James Mackay, *Bélyegek és bélyeggyűjtés*, ford. Harsányi Luca–Ignác Krisztián, Budapest, Kossuth Kiadó, 2008, 232–233.

Bruneit, és visszaültette a szultán örökösét, az állam törvényes uralkodóját a trónra. Mivel brit alattvalóként és volt brit gyarmati katonaként végig hű volt a Brit Birodalomhoz is, a britek értelemszerűen támogatták Brooke befolyásszerzési törekvéseit a térségben, és a Brit Korona és kormányzat tulajdonképpen (joggal) egyfajta informális brit koronagyarmatként, de legalábbis határozottan brit befolyási övezetként tekintett Sarawakra, és ez egyáltalán nem is állt messze a politikai valóságtól.⁸

1842-ben a brunei szultán Sarawak teljes szuverenitását, uralmát, kormányzását hivatalosan átengedte Brooke-nak. A Sarawak Rádzsája címet a brit katonatiszt, kalandor és hajós 1841. szeptember 24-én kapta meg, bár a hivatalos, ünnepélyes keretek közötti címadoományozásra csak

⁸ Robert Reece, *The White Rajahs of Sarawak. A Borneo Dynasty*, London, Archipelago Press, 2004.

1842. augusztus 18-án került sor. Brooke unokatestvére, Arthur Chichester Crookshank (1825–1891) 1843. március 1-jén csatlakozott kuzinjához, és különböző fontos főhivatalnoki tisztségeket töltött be a fehér rádza fokozatosan kialakuló udvarában.⁹

James Brooke már 1844-ben, újdonsült sarawaki uralkodóként a Brit Királyi Haditengerészet és a Kelet-indiai Társaság hajóinak hathatós támoagásával könnyörtelen kalózellenes hadműveletekbe kezdett Északkelet-Szumátránál: 1844. február 12-én a második összecsapásukban, Murdunál lőtt sebet szerzett a jobb karján, és egy lándzsavágást is szenvedett a szemöldökén. 1844-ben később a brunei szultán azt is felajánlotta, hogy átengedi Labuan szigetét is a briteknek, de a feltételekről ekkor még nem tárgyaltak érdemben. Brooke tekintélye, befolyása, illetve a Brit Korona árnyékában

⁹ Robert Reece, *The White Rajahs of Sarawak. A Borneo Dynasty*, London, Archipelago Press, 2004.

kiépülő, kvázi-szuverén birodalma egyre nőtt. Országában értelem szerűen európai, főként brit mintára szervezte meg a közigazgatást, amely hatékonyan működött, és saját haderőt is fenntartott, amely a térségben állomásozó brit csapatokkal szorosan együttműködött, és szükség esetén a sarawaki és a brit katonaság kölcsönösen kisegítette egymást. Az ország függetlenségét is jelző, a Brooke-kormányzat 1858-ban saját pénznemet, a sarawaki dollárt is bevezetett, amely egészen 1953-ig használatban maradt.¹⁰

1846 novemberében Rodney Mundy brit kapitányt utasították, hogy szerezze meg Labuan szigetét a britek számára. Ő 1846. december 18-án tárgyalta a sziget brit kormánynak történő átengedését, és 1846. december 24-én birtokba is vette Labuant, amiben Brooke természetesen jelentős

¹⁰ Lásd bővebben: George S. Cuhaj, *Sarawak - Standard Catalog of World paper money - General Issues - (1368–1960)*, New York, Krause Publications, 2008.

szerepet játszott, mint a térség befolyásos, a brit kormányzathoz lojális uralkodója. 1848-ban végül James Brooke-ot nevezték ki Labuan kormányzójává és katonai főparancsnokává is. Brooke, aki egyszerre volt egy független borneói maláj állam uralkodója és brit birodalmi főtisztviselő, királyi helytartó, ez által még szorosabba fűzte kapcsolótát a brit kormányzattal és a Koronával, a brit befolyásszerzési törekvésekhez a térségben pedig egyre inkább hozzájárult.¹¹

Uralkodása alatt Brooke elkezdte megszilárdítani saját uralmát Sarawak felett: európai, elsősorban brit megreformálta a közigazgatást, kodifikálta, írásba foglalta a törvényeket, modern postaszolgálatot vezetett be, és továbbra is harcolt a kalózkodás, a fejjadászat és a rabszolga-kereskedelem ellen, amelyek folyamatos

¹¹ Nigel Barley, *White Rajah. A Biography of Sir James Brooke*, London, Brown Book Group, 2002.

problémának bizonyultak egész uralma alatt, és nem csak a fehér rádzsza sarawaki uralmát, de a térségben a brit befolyás kiépítését is veszélyeztették. A brit kalandor, katona és hajós egyszerre volt gáltástalan, ambicózus politikus, brit hazafi, tekintélyelvű, bár választott népéért felelősséget érző uralkodó, gyarmatosító, ugyanakkor a távol-keleti államok korabeli jellemző, abszolút monarchikus berendezkedéséhez, szokásaihoz mérten kétségtelenül az emberi és állampolgári jogok felvilágosult tisztelője, egy ország kultúrájának, közigazgatásának, egy nép életének megreformálója.¹² Ezek az ellentmondások a mai napig végigkísérik megítélését mind brit földön, mind pedig Malajziában, és igazán sem a britek, sem a malájok nem tudják eldönteni, hol és hogyan is kezeljék a fehér rádzsát saját történelmi emlékezetükben.

¹² Nigel Barley: *White Rajah. A Biography of Sir James Brooke*, London, Brown Book Group, 2002.

1847-ben James Brooke ideiglenesen visszatért Angliába, ahol kinevezték Borneó brit főkonzuljává is, illetve Viktória királynő lovagi címet adományozott neki a Brit Birodalom szolgálatában tett katonai és politikai erőfeszítése miatt.¹³ Történelmi tény, hogy James Brooke Sarawak államfőjeként úgy, ahogy, de a lehetőségeihez mérten megbékítette az egymással állandóan harcoló őslakos népeket, köztük a harcias, európai szemmel elmaradott törzsi kultúrában élő dajakokat, és visszaszorította a fejedelemséget, a kalózkodást és a rabszolgaságot. Sok dajak nemzetiségű ember is harcolt a hadseregében, a fejáér rádza pedig e harcias nép iránti tisztelettel nyilvánította, hogy csak a dajakok ölhetnek dajakokat.¹⁴

¹³ Gertrude Le Grand Jacob, *The Raja of Sarawak: An Account of Sir James Brooke*. K. C. B., LL. D., *Given Chiefly Through Letters and Journals*, London, MacMillan, 1876.

¹⁴ Nigel Barley, *White Rajah. A Biography of Sir James Brooke*, London, Brown Book Group, 2002.

Politikája viszonylagos stabilitást hozott a térségben.

James Brooke végül 1851-ben került a viták középpontjába, amikor a kalózellenes katonai műveletek címén alatt állítólag a maláj őslakosokkal szembeni túlzottan erőszakos fellépéssel is megvádolták, ami végül 1854-ben, Szingapúrban egy, az ügyben eljáró brit gyarmati vizsgálóbizottság kinevezéséhez is vezetett. Bár a vizsgálatot követően a brit bizottság nem találta megalapozottnak az ellene felhozott vádakat, azok azonban a pletykák szintjén továbbra is kísértették őt, és rontották jó hírét a Brit Birodalomban. Tény, hogy James Brooke nehezen szerzett országában keményen fellépett a kalózok, fejdámszok, rabszolga-kereskedők, illetve az uralmát megkérdőjelező lázadók ellen, azonban az máig történészi viták tárgyát képezi, hogy katonái elkövetek-e mai értelemben vett emberiség elleni bűncselekményeket,

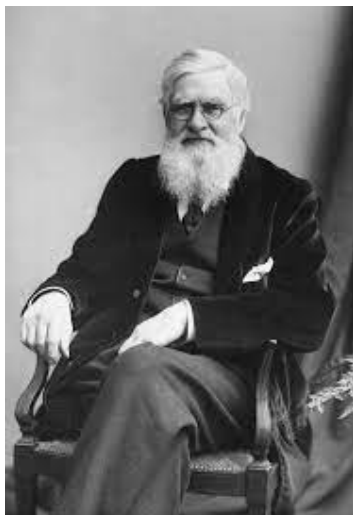
gyilkoltak-e meg ártatlan embereket, és mennyire tartották vagy nem tartották tiszteletben a hadviselés korabeli szabályait, amelyek a civil lakosság elleni kegyetlenkedést elvileg már akkor, a 19. század második felében is kizárták.¹⁵

James Brooke 1853 áprilisában, Angliából való távozásakor levelet írt Alfred Russel Wallace-nak¹⁶ (1823–1913), a híres brit természettudósnak, és kinyilvánította, hogy nagyon örülne, ha Sarawakban találkozna vele. A rádzsza részéről ez a kedves meghívás segített Wallace-nak abban, hogy a malá szigetvilágot válassza következő expedíciójának helyszínéül és úticéljául.

¹⁵ Nigel Barley, *White Rajah. A Biography of Sir James Brooke*, London, Brown Book Group, 2002.

¹⁶ Életéről lásd bővebben: *Alfred Russel Wallace* – angol nyelvű Wikipédia-szócikk.

https://en.wikipedia.org/wiki/Alfred_Russel_Wallace, letöltés ideje: 2023. november 8.



Alfred Russel Wallace brit természettudós

A nagyszabású természettudományi expedíció végül nyolc éven át tartott, és Wallace-t a viktoriánus kor egyik legjelentősebb értelmiségijeként és természettudósaként tette ismertté.¹⁷ Érdekes történelmi adalék, hogy amikor Wallace 1854 szeptemberében megérkezett Szingapúrba, James Brooke rádza éppen akkor készült vallomást tenni a vitatott kalózellenes

¹⁷ Nigel Barley, *White Rajah. A Biography of Sir James Brooke*, London, Brown Book Group, 2002.

tevékenységének kivizsgálására létrehozott brit bizottság előtt.



James Brooke idősebb korában, Sarawak rádzsájaként

Majdnem harminc éven át tartó uralkodása alatt James Brooke valóban kemény kézzel lépett fel az uralmát megkérdőjelező lázadókkal szemben is, többek között 1857-ben elfojtotta Liu Shan Bang kínai bányászból lett lázadóvezér felkelését, és olyan sarawaki harcosok fenyegetésével nézett szembe, mint Sharif Mashíor és Rentap, akiket nagy erőfeszítések árán, de végül sikerült

legyőznie. Valószínűleg Emilio Salgari olasz regényíró is e valóban élt, és James Brooke, a fehér rádzsza ellen valóban hadat viselő, elszánt maláj harcosokról mintázta kalanderény-sorozatának hőjét, a maláj hercegnek született, a gyarmatosító angolok, többek között Brooke ellen kalózként harcoló, eredetileg maláj hercegnek született Sandokant is. A regénysorozatból, mint tudjuk jól, az 1970-es években világhírű olasz kalandfilm-sorozat készült az indiai színész, Kabir Bedi főszereplésével, amely hazánkban is igen népszerű, és amelynek elsősorban James Brooke, Sarawak angol, a fikció szerint Sandokan családjától a trónt elbitorló, gátlástalan rádzsája a fő antihőse. E regény- és kalandfilm-széria jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy a kalandos életű brit férfiú, aki kalandorból és hajóskapitányból egy egész maláj állam uralkodójává emelkedett, mára nem csupán a távol-keleti brit gyarmati/maláj/borneói történelem iránt

érdeklődők, de a populáris kultúrában is viszonylag ismert fiugra. Bár megjegyzendő, hogy James Brooke kétségtelenül nem volt makulátlan életű történelmi személyiség, azért a valóság nem olyan fekete és fehér, mint ahogyan azt a romantikus sorozat ábrázolja.¹⁸ A fehér rádza bizonyosan nem volt szent, de ördög sem. Ember volt csupán, korának gyermeke, aki mondhatjuk, jó időben volt jó helyen, hogy jelentős politikai karriert fusson be.

A fehér rádzsák, így elsőként James Brooke, egyébként határozottan megakadályozták, hogy a britek a nyugati üzleti érdekek mentén kizsákmányolják Sarawak őslakosait, ez is mutatja a sarawaki maláj nép iránt érzett felelősségüket. A korai sarawaki gazdaság magját az antimon, egy festékek előállításához használt ásvány jelentette, később pedig az aranybányászat is

¹⁸ Nigel Barley, *White Rajah. A Biography of Sir James Brooke*, London, Brown Book Group, 2002.

megindult, amelyet elsősorban Bauban bányászott egy kínai vállalat, amely számos munkást vonzott a térségbe Kínából és Szingapúrból.¹⁹

Ugyancsak a történelmi tények, és nem a fikció és a populáris kultúra világához tartozik, hogy mivel nem volt törvényes gyermeke (bár törvénytelen gyermeke a fennmaradt források szerint több is akadt), James Brooke sarawaki rádza 1861-ben hivatalosan John Brooke Johnson Brooke századost (1823–1868), unokaöccsét, a nővére legidősebb fiát nevezte meg utódjául. James Brooke a nővére fiait végül adoptálta, ezért aztán azok eredeti családnevük, a Johnson mellé felvették anyjuk és nagybátyjuk vezetéknévét is. Érdekeség, hogy James Brooke utódjelölt unakaöccsének a második keresztnéve is Brooke volt.²⁰

¹⁹ Nigel Barley, *White Rajah. A Biography of Sir James Brooke*, London, Brown Book Group, 2002.

²⁰ Nigel Barley, *White Rajah. A Biography of Sir James Brooke*, London, Brown Book Group, 2002.

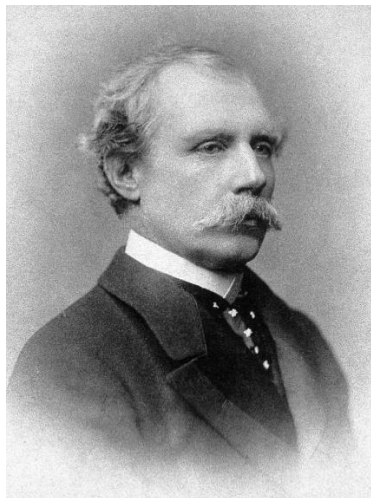
John Brooke Johnson Brooke azonban alkalmatlannak bizonyult az uralkodásra, és már életében nagybátyja ellen kezdett szervezkedni, aminek következtében James Brooke kitagadta és száműzte unokaöccsét Sarawakból, és nem sokkal később a másik unokaöccsét, John öccsét, Charles Anthoni Johnson Brooke-ot (1829–1917) nevezte meg örököséneként. Az utolsó tíz év alatt összesen három agyvérzésen átesett James Brooke, aki élete végső szakaszában ebből kifolyólag már egyre nehezebben bírt járni és beszélni, végül 1868. június 11-én, 65 évesen hunyt el az angliai Dartmoorban, választott hazájától távol. A kalandos életű, katonából és hajósból uralkodóvá emelkedő brit kalandor-politikust végül a sheepstori Szent Leonárd-templom temetőjében, Angliában helyezték örök nyugalomra.²¹ Sírja a mai napig itt található.

²¹ *James Brooke* – angol nyelvű Wikipédia-szócikk.
https://en.wikipedia.org/wiki/James_Brooke

Sarawak második brit uralkodója, Charles Brooke (1829–1917)

Sarawak második fehér rádzsája, Charles Brooke (1829–1917), James Brooke unokaöccse a Crewkerne Grammar Schoolban tanult, majd belépett a Királyi Haditengerészethez. Egy ideig a nagybátyjához hasonlóan katonaként szolgált a brit haderő különböző alakulatainál, majd 1852-ben befolyásos rokona, James Brooke, Sarawak első rádzsájának szolgálatába lépett, és felvette anyja és nagybátyja családnevét is. Az 1857-es, James Brooke rádzsá elleni lázadásban Charles Brooke sokat segített a nagybátyjának, Jamesnek, hogy a helyi törzsek harcosaiból szervezett irreguláris haderővel leverje a Liu Shan Bang által vezetett lázadást. 1865-ben James Charles-t nevezte ki utódjául, aki fokozatosan vette át

hanyagló egészségű nagybátyjától a maláj állam kormányzását.²²



Charles Brooke, Sarawak második angol rádzsája

Charles Brooke 1869. október 28-án vette feleségül Margaret Alice Lili de Windtot, és összesen hat gyermekük született, akik közül hárman megérték a felnőttkort.²³ Charles Brooke-ot később a fia,

²² Cassandra Pybus, *The White Rajahs of Sarawak: Dynastic Intrigue and the Forgotten Canadian Heir*, Vancouver, Douglas & McIntyre, 1996.

²³ *Charles Brooke* – angol nyelvű Wikipédia-szócikk. https://en.wikipedia.org/wiki/Charles_Brooke,_Rajah_of_Sarawak, letöltés ideje: 2023. november 8.

Charles Vyner Brooke követte rádzsaként Sarawak trónján. A rádzsának egyébként volt még egy fia, Esca Brooke (1868–1951) is, aki egy Dayang Mastiah nevű maláj nővel kötött korábbi házasságából származott. Escát később William Daykin tiszteletes örökbe fogadta, a fiú Kanadába költözött, és felvette a Brooke-Daykin nevet, és nem játszott további szerepet Sarawak állam életében.²⁴ Történelmi érdekesség, hogy Charles Brooke valamikor egy lovasbalesetben elvesztette egyik szemét, és állítólag egy kitömött albatrosznak szánt műszemmel pótolta.²⁵

Charles Brooke 1861-ig tisztséget töltött be a Brit Királyi Haditengerészetnél is, erről azonban erről lemondott, és nem sokkal később, immár Sarawak államfőjeként, 1868-tól kezdve folytatta a nagybátyja által

²⁴ Cassandra Pybus, *The White Rajahs of Sarawak: Dynastic Intrigue and the Forgotten Canadian Heir*, Vancouver, Douglas & McIntyre, 1996.

²⁵ *Charles Brooke* – angol nyelvű Wikipédia-szócikk. https://en.wikipedia.org/wiki/Charles_Brooke,_Rajah_of_Sarawak, letöltés ideje: 2023. november 8.

megkezdett politikai munkát, visszaszorítva a térsében kalózkodást, a rabszolgaságot és a fejevadászatot, miközben ösztönözte a kereskedelmet és a fejlődést, és a lehetőségekhez mérten kiterjesztette országa határait is. Sarawak hamar többnemzetiségű, virágzó, a Brit Birodalommal is szoros kapcsolatokat ápoló kereskedőállammá vált, a kelet-ázsiai térségből pedig sokan költöztek oda jövedelmező kereskedelmi tevékenységet folytatni.

Charles Brooke 1891-ben megalapította a Sarawaki Múzeumot, Borneó szigetének első múzeumát, amivel jelentősen hozzájárult a terület kulturális örökségének megőrzéséhez is.²⁶

Charles Brooke uralkodása alatt Sarawakaz egyik legejelentősebb kereskedelmi központ lett a kelet-ázsiai térségben, ám egyre jobban függött

²⁶ A múzeum honlapját és történetét lásd: https://museum.sarawak.gov.my/web/subpage/webpage_view/169, letöltés ideje: 2023. november 9.

mindenben a Brit Birodalomtól is. Charles a nagybátyjához hasonlóan tántoríthatatlan brit hazafi volt, aki egy elvileg szuverén állam államfőjeként is hűséges volt a Brit Koronához és a londoni brit kormányzathoz, azonban nagybátyjánál sokkal kevésbé tehetséges, és sokkal kevésbé autonóm politikusnak bizonyult. Uralkodása alatt Sarawakban a brit befolyás egyre csak nőtt. Bár igyekezett a helyi lakosság érdekeit, kultúráját is szem előtt és tiszteletben tartani, és az államban viszonylagos jólét volt a jellemző, a Brit Birodalom egyre jobban és egyre nyíltabban beleszólt az ország ügyeibe, és egyre inkább mindenki számára nyilvánvalóvá vált Sarawak gyarmati státusza.²⁷

Charles Brooke 1903-ban fiúiskolát alapított Government Lay School néven, ahol a maláj fiatalokat maláj nyelven lehetett

²⁷ Cassandra Pybus, *The White Rajahs of Sarawak: Dynastic Intrigue and the Forgotten Canadian Heir*, Vancouver, Douglas & McIntyre, 1996.

tanítani. Ez is mutatja, hogy brit nemzetisége ellenére igyekezett tiszteletben tartani a helyi maláj kultúrát és szokásokat, és felvilágosult, európai szemléletű uralkodóként a nagybátyjához hasonlóan felelősséget érzett népéért és országáért. A maga módján talán igyekezett is valamennyire visszafogni a brit gyarmatosítást, amelyet azonban persze nem volt képes megszüntetni. Charles Brooke 1917-ben hunyt el, ám Nagy-Britannia már jóval ez előtt, 1888-ban protektorátust hozott létre Sarawakban, az ifjabb Brooke tehát jó ideig hivatalosan is egy korlátozott szuverenitással rendelkező állam államfője volt, amelynek politikájába a londoni kormányzat erősen beleszólt.²⁸

A brit gyarmatosításnak a maga ellentmondásaival és hátrányaival együtt mindazonáltal megvoltak a maga előnyei is az ország és a lakosság életében – a borneói

²⁸ Robert Reece, *The White Rajahs of Sarawak. A Borneo Dynasty*, London, Archipelago Press, 2004.

maláj állam jelentős gazdasági, ipari és infrastrukturális fejlődésen ment keresztül. A 20. század elejére saját vasúthálózattal rendelkezett, parlamentáris, európai mintára létrehozott, alkotmányos kormányzata volt, illetve a 1910-ben a térségben kőolajlelőhelyet is felfedeztek, ami szintén fokozta a gazdasági fejlődést és az ország iparosodását.²⁹ A britek tevékenységük lényegét tekintve hódítottak ugyan, de egyúttal modernizálták is a maláj államot, jelentős gazdasági és politikai előnyökhöz is juttatva a helyi lakosságot.

Sarawak utolsó angol ura, Charles Vyner Brooke (1874–1963)

A harmadik, egyúttal utolsó sarawaki brit uralkodó, Charles Brooke és felesége,

²⁹ *Charles Brooke* – angol nyelvű Wikipédia-szócikk. https://en.wikipedia.org/wiki/Charles_Brooke,_Rajah_of_Sarawak, letöltés ideje: 2023. november 8.

Margaret de Windt fia, Charles Vyner Brooke Londonban született 1874-ben, és ott is töltötte ifjúkorát, majd Clevedonban, a Winchester College-ban és a cambridge-i Magdalene College-ban tanult. Tanulmányai végeztével belépett a brit mintára megreformált sarawaki közigazgatásba, és állami tisztviselő lett. Charles Vyner 1897 és 1898 között saját apja, Charles Brooke rádza segéd tisztjeként, 1898 és 1901 között Simanggang közigazgatási régió tisztviselőjeként, 1902 és 1904 között különböző közigazgatási egységek vezetőjeként, 1904 és 1911 között a Sarawaki Bíróságok Elnökeként, 1904 és 1911 között pedig a Legfelsőbb Tanács (Supreme Council és az Általános Tanács (General Council) állami vezetőtestületek alelnökeként szolgálta hazáját.³⁰

³⁰ *Charles Vyner Brooke* – angol nyelvű Wikipédia-szócikk. https://en.wikipedia.org/wiki/Charles_Vyner_Brooke, letöltés ideje: 2023. november 9.

Charles Vyner Brooke 1911 és 1913 között egy rövid ideig katonaként is szolgált a brit haderőben, az első világháború alatt pedig inkognitóban, identitását elfedve, álnéven szolgált egy brit tengerészeti légvédelmi egységnél, illetve szerelőként is dolgozott egy repülőgépgyártó üzemben a kelet-londoni Shoreditchben.³¹

V. György brit király rendelkezése nyomán 1911. június 22-én hivatalosan is megkapta az Ófelsége megszólításhoz való jogot, mint Sarwak brit protektorátus trónörököse. Az Egyesült Királyságban ismerkedett meg a brit főnemes, Lord Esher lányával, Sylvia Brett-tel, akit 1911. február 21-én feleségül vett. Kétségtelen, hogy egy brit protektorátus alatt álló távol-keleti állam angol nemzetiségű trónörököse a brit nemesség köreiben jó partinak számított, így Sylvia Brett szülei sem ellenezték lányuk és a

³¹ Robert Reece, *The White Rajahs of Sarawak. A Borneo Dynasty*, London, Archipelago Press, 2004.

sarawaki herceg házasságát. A fiatal pár végül visszatért Sarawakba, és apja halála után, 1917. május 17-én Vyner lépett a trónra, majd 1917. május 24-én, Kuchingban hivatalosan is kikiáltották rádzsává. A Negri Tanács, az ország törvényhozó testülete – amelyet egyébként James Brooke rádza uralkodása vége felé, 1867-ben hoztak létre, és amely a maláj államok legrégebbi parlamentje – előtt 1918. július 22-én tette le a hivatali esküt.³²



Charles Vyner Brooke, Sarawak harmadik, utolsó angol uralkodója

³² *Charles Vyner Brooke* – angol nyelvű Wikipédia-szócikk. https://en.wikipedia.org/wiki/Charles_Vyner_Brooke, letöltés ideje: 2023. november 9.

Charles Vyner Brooke uralkodásának első éveiben fellendült a sarawaki gumi- és olajipar is, és a sarawaki gazdaság ezt követő fellendülése lehetővé tette a számára, hogy tovább modernizálja az ország intézményeit, beleértve a közszolgálatot is, és 1924-ben bevezette a brit-indiai mintára kidolgozott büntető törvénykönyvet is.³³ Sarawak így még inkább európai, elsősorban brit mintát követő, alkotmányos, parlamentáris, többé-kevésbé demokratikus, a szomszédaihoz képest is igen fejlett államává válhatott.

Charles Vyner Brooke-ot 1927-ben lovaggá ütötték, és továbbra is viszonylag népszerű uralkodó volt a helyi maláj lakosság szemében, akik nem az idegenből érkezett gyarmatosítók leszármazottját és kiszolgálóját látták benne. Országában megtiltotta a keresztény misszionáriusok

³³ *Charles Vyner Brooke* – angol nyelvű Wikipédia-szócikk.
https://en.wikipedia.org/wiki/Charles_Vyner_Brooke, letöltés ideje: 2023. november 9.

működését, nem akarta a helyi lakosokra erőszakolni a keresztény vallást és kultúrát, illetve támogatta az őslakosok hagyományait, a kultúrájuk megőrzését, bár olyan barbár szokásokat, mint a fejevadászat, európaiként értelemszerűen betiltott. Sarawak azonban nem tudta elkerülni a térségben egyre agresszívebben terjeszkedő, modernizálódó Japán Birodalom gyarmatosító törekvéseit. A második világháború idején, 1941-ben a japánok végül megszállták a tartományt. Ugyanebben az évben Charles Vyner Brooke rádzsa, erkölcsileg megkérdőjelezhető módon igen jelentékeny összeget, 200.000 fontot vett ki a sarawaki államkincstárból a személyes kiadásai fedezésére, cserébe azért, hogy egy új alkotmánnyal jelentősen korlátozzák a hatalmát. Az uralkodó családjával együtt

Ausztráliába utazott, és a második világháború végéig Sydney-ben is maradt.³⁴

A *Daily Telegraph* című brit napilag egyébként úgy jellemezte őt, mint olyan embert, aki álmodozó, idealista, a fellegekben jár, és egyike azon kevés megmaradt uralkodóknak a világon, akik még mindig azt mondhatják: „*L'Etat, c'est moi*” – *Az állam én vagyok.*” Hasonlóképpen a *Nemzetközi Ki Kicsoda (Who is Who)* című kiadványban ez volt róla olvasható: „Több expedíciót vezetett az ország távoli belsejébe, hogy megbüntesse a fejedelmeket; ért a helyi lakossággal való bánásmódot; 500 000 lelket számláló lakosság és egy 40 000 négyzetmérföld (100 000 km²) kiterjedésű ország felett uralkodik.”³⁵

³⁴ Lásd bővebben: Robert Reece, *Masa Japán. Sarawak under the Japanese, 1941-1945*, Sarawak Literary Society, 1998.

³⁵ *Charles Vyner Brooke* – angol nyelvű Wikipédia-szócikk. https://en.wikipedia.org/wiki/Charles_Vyner_Brooke, letöltés ideje: 2023. november 9.

Charles Vyner Brooke 1946. április 15-én, a második világháború és a terület japán uralom alól történt felszabadulása után visszatért Sarawakba, és átmenetileg egy rövid ideig újra az ország rádzsája lett, egészen 1946. július 1-jéig, amikor úgy döntött, hogy átadja Sarawakot a brit kormánynak, mint koronagyarmatot. E döntést a brit rádzsza leginkább gazdasági megfontolásból hozta - a második világháború során jelentős károkat szenvedett kis maláj államnak ugyanis nem voltak elégséges gazdasági forrásai, hogy a megsemmisült infrastruktúrát újjáépítse. Az újjáépítés csak brit segítséggel volt lehetséges, az ország pedig már amúgy is régóta brit függőségi terület, protektorátus volt. Sarawak tehát gazdasági szükségszerűségből lett hivatalosan is brit gyarmat, és ezzel véget ért a fehér rádzsák

százéves uralma a tartományban.³⁶ Charles Vyner Brooke végül 1963. május 9-én, visszavonultan hunyt el Londonban, négy hónappal azelőtt, hogy az 1957-ben függetlenségét elnyert, ekkor még Malaya nevet viselő maláj államszövetség egyesült Sabah, Sarawak és Szingapúr tartományokkal, és létrejött a mai Malajzia állama.³⁷

Charles Vyner Brooke unokaöccse, Anthony Brooke a sarawaki közigazgatás különböző szintjein, többek között a földhivatalban és az anyakönyvi hivatalban, valamint bíróként szolgált. 1937 óta ő volt a sarawaki Rajah Muda (koronaherceg, trónörökös) is, mivel Chales Vynernek három lánya volt, fia viszont nem született, és szeretett volna ragaszkodni trónja férfiági

³⁶ Lásd bővebben: R. W. H. Reece, *The Name of Brooke. The End of White Rajah Rule in Sarawak*, Sarawak Literary Society, 1993.

³⁷ *Sarawak történelme* – angol nyelvű Wikipédia-szócikk. https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_Sarawak
letöltés ideje: 2023. november 11.

örökléséhez. Az ifjú Anthony Brooke érthető okokból ellenezte az ország Nagy-Britannia fennhatóságának való átengedését, akárcsak a Negri Tanács (parlament, törvényhozás) maláj tagjainak többsége, és velük együtt öt éven át intenzíven kampányoltak ellene.³⁸

A brit gyarmati uralom ellen küzdő politikai mozgalom 1948-ra érte el a csúcspontját, amikor Duncan Stewartot, Sarawak második brit kormányzóját egy Rosli Dhobi nevű fiatal maláj nacionalista férfi meggyilkolta Sibuban. Anthony Brooke-ot is meggyanúsították a gyilkosság megszervezésében való részvétellel, de a Brit Nemzeti Levéltárban található, később a titkosítás alól 2012-ben feloldott brit titkosszolgálati dokumentumokból mára kiderült, hogy nem volt köze az összeesküvéshez.³⁹ 1951-ben Anthony végül

³⁸ Robert Reece, *The White Rajahs of Sarawak. A Borneo Dynasty*, London, Archipelago Press, 2004.

³⁹ Mike Thomson, *The Stabbed Governor of Sarawak*.
<https://www.bbc.com/news/magazine-17299633>

lemondott a sarawaki trónra való igényéről, és élete hátralévő részét Új-Zélandon töltötte, ahol 2011. március 2-án, 98 éves korában halt meg.⁴⁰

Sarawak maláj állam bélyegkiadásainak története és főbb állomásai

Ami Sarawak állam posta- és bélyegkiadás-történetét illeti, mindez az első fehér rádzsza, James Brooke uralkodása alatt vette kezdetét. 1869-ig a Brit-Indiában használatos angol gyarmati bélyegeket használták Sarawakban is.⁴¹ A Brooke-kormányzat 1869. március 1-jén, James Brooke halála után, Charles Brooke rádzsza uralkodásának első éveiben

letöltés ideje: 2023. november 12.

⁴⁰ *Anthony Brooke* – angol nyelvű Wikipédia-szócikk. https://en.wikipedia.org/wiki/Anthony_Brooke

letöltés ideje: 2023. november 12.

⁴¹ Lásd bővebben: W.R. Forrester-Wood, *The Stamps and Postal History of Sarawak*, Brighton, The Sarawak Specialists' Society, 1957.

adta ki először a postai bérmentetésre vonatkozó szabályokat.⁴² A sarawaki postaszolgálatot természetesen alapvetően a brit posta mintájára szervezték meg, a korszakban modernnek számító színvonalon.

A sarawaki postai szabályzatok kimondták, hogy minden fél uncia súly alatti levélre egy bélyeget kell ragasztani, minden további fél unciára négy unciáig terjedően pedig egy további bélyeg szolgál bérmentesítésként. Emellett a szabály az illetékbélyegekről is rendelkezett, és kimondta, hogy egy darab bélyeget kell ragasztani minden nyugtára és kifizetett számlára, illetve minden törvényes adásvételi szerződésre, állam által törvényesített szerződésre, illetve

⁴² Bertram W. H. Poole, *Sarawak – A Complete History of its Postal Stamps*, London, D. Field, 1906.

https://archive.org/details/1383_20231017/page/10/mode/2u

p

Letöltés ideje: 2023. november 10.

szállítólevélre is. Sarawak első bélyegét James Brooke rádza arcképével, három centes névértékkel és postai szabályozásokkal együtt 1869. március 1-jén adták ki, valamivel az első fehér rádza halála után, immár unokaöccse, Charles Brooke uralkodása alatt.⁴³

Az első kiadott sarawaki postabélyeg tulajdonképpen nem csak a Sarawak állam belterületén történő helyi postai bérmentesítésre szolgált, hanem a Szingapúrba történő postai bérmentesítésre is érvényes volt, ahol a küldemény továbbküldése esetén egy másik helyi bélyeget ragasztottak mellé, így pedig lehetségessé vált, hogy szingapúri tranzittal hogy a küldeményt egy esetleges távolabbi célállomásra is elszállítsák.⁴⁴ Sarawak állam

⁴³ Bertram W. H. Poole, *Sarawak – A Complete History of its Postal Stamps*, London, D. Field, 1906.

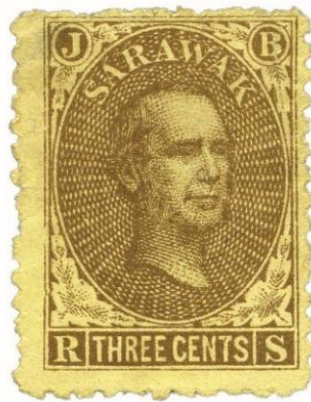
⁴⁴ Lásd bővebben: Fred. J. Melville, *The Postage Stamps of Sarawak with a History of the Post Office from 1869–1906*, London, Nissen, 1907.

végül 1897-ben felvételt nyert az Egyetemes Postaegyesületbe, az általa kibocsátott bélyegek pedig eddig az időszakig közvetlenül csak Szingapúrig való postai bérmentesítésre voltak érvényesek, azonban innentől kezdve az ország közvetlenül is bekapcsolódhatott a nemzetközi postaforgalomba, a szingapúri postai tranzit szükségessége pedig végül megszűnt.⁴⁵

Az első sarawaki bélyeg 3 cent névértékkel, 1869

Az első sarawaki bélyegkisdást azt követően nyomtatták és adták ki, hogy a rádza és a törvényhozó testület jóváhagyta a fővárosból, Kuchingból Sarawak postaállomásaira irányuló postai szolgáltatás szabályozását.

⁴⁵ Bertram W. H. Poole, *Sarawak – A Complete History of its Postal Stamps*, London, D. Field, 1906.



Mint fentebb említettem, a bérmentesítésre egyetlen bélyeg szolgált a fél uncia súlyig terjedő levelekre, és további bélyegeket kellett vásárolni a különböző súlyú és típusú küldemények bérmentesítésére. Az első bélyeg Sir James Brooke, az első rádza arcképét ábrázolta, amelyet a londoni Maclure, Macdonald & Macgregor cég nyomtatott, a korszakban gyakori litográfiai eljárással. A bélyegeket a korban is szokásos, százas bélyegívekre nyomtatták.⁴⁶

⁴⁶ Bertram W. H. Poole, *Sarawak – A Complete History of its Postal Stamps*, London, D. Field, 1906.

3 cent névértékű bélyeg, 1871

Sarawak James Brooke halála után hamarosan új bélyeg bevezetésére volt szükség, amely hasonló mintájú volt az elsőhöz, de Sir Charles Brooke, a második sarawaki angol rádzsa arcképét tartalmazta, és az előzőhöz hasonlóan a Maclure, Macdonald & Macgregor állította elő. A bélyegből a rendelkezésre álló adatok alapján összesen 250 ezer darab készült.⁴⁷

illetve:

Adrian Bethray, *From Pirates to Philately - The Adventures of Collecting Sarawak*. Stamps.org, 2022. 09. 24.

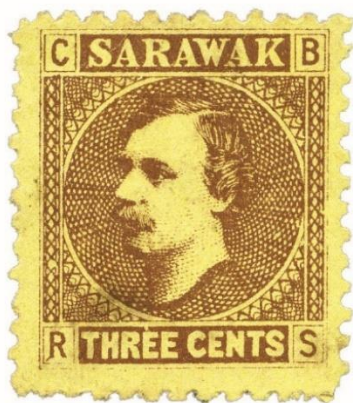
https://stamps.org/news/c/start-collecting/cat/collecting-resources/post/from-pirates-to-philately-the-adventures-of-collecting-sarawak#google_vignette

letöltés ideje: 2023. november 9.

⁴⁷ Bertram W. H. Poole, *Sarawak – A Complete History of its Postal Stamps*, London, D. Field, 1906.

illetve:

Adrian Bethray, *From Pirates to Philately - The Adventures of Collecting Sarawak*.



3 cent névértékű átmeneti bélyeg, 1874

Sarawak és a kelet-ázsiai maláj brit gyarmatok (*Straits Settlements*, elsősorban a mai Malajzia és Szingapúr területén található) megállapodtak az országaik közötti bérmentesítési díjakról, amely 6 cent volt fél uncia súlyonként. Az újságok posta által való célba juttatásának a tarifája 2 cent volt, ezért a forgalomban lévő bélyegekre TWO CENTS feliratot nyomtattak, amíg az új bélyegek meg nem érkeztek Angliából. Mivel az újságok példányszáma abban az időben meglehetősen alacsony volt, úgy tűnik, nem

sok TWO CENTS feliratú bélyegre volt szükség, és nem is adtak ki sokat. Ma egy-két valódi példány létezik a futott TWO CENT, azaz két cent névértékű sarawaki hírlapbélyegekből, és ezek a kiadások jelentős gyűjtői értéket képviselnek. Azonban 1883-ban hamis felülnyomtatott sarawaki bélyegeket is gyártottak, valószínűleg a gyűjtők megtévesztésére. Ma már a 2 cent névértékű, felülnyomott sarawaki bélyeg hamisítványai is filatéliai ritkaságnak számítanak, gyűjtői értékű jelentős.⁴⁸

Öt névértékes bélyegkiadás, 1875

1875-ben ugyanazt a brit nyomdát, a Maclure, MacDonald & Co. céget bízták meg a 2, 4, 6, 8 és 12 cent névértékű sarawaki

⁴⁸ Bertram W. H. Poole, *Sarawak – A Complete History of its Postal Stamps*, London, D. Field, 1906.

illetve:

Adrian Bethray, *From Pirates to Philately - The Adventures of Collecting Sarawak*.

bélyegek nyomtatásával, különböző színekben, de ugyanazzal a mintával, Sir Charles Brooke arcképével.



A bélyegek nyomtatásához használt kövek ugyanúgy különböző nyomáshibákat produkáltak, mint az előző bélyegkiadások, ezért aztán a gyűjtők számára igen kedvelt, érdekes bélyegekről van szó. Valamennyi ekkor kiadott sarawaki bélyeg 11½-es fogazattal és L.N.L. vízjellel rendelkezik.⁴⁹

⁴⁹ Bertram W. H. Poole, *Sarawak – A Complete History of its Postal Stamps*, London, D. Field, 1906.

illetve:

Adrian Bethray, *From Pirates to Philately - The Adventures of Collecting Sarawak*.

De La Rue-bélyegkiadások 1888 és 1897 között

1877-ben a *Straits Settlements*, a mai Malajzia és Szingatpúr területén található brit gyarmatok csoportja csatlakozott az Egyetemes Postaegyesülethez, aminek következtében a korábbi 6 centes postai díjszabásról 8 centre emelkedett a levelek fél unciánkénti bérmentesítési díja. 10 év elteltével a sarawaki belföldi posta forgalma is igen jelentősen megnőtt, és új díjszabást állapítottak meg a Borneó más részeire irányuló postai szolgáltatások bérmentesítésére is. Sarawak egész területén a levelek, újságok és nyomtatott dokumentumok postai bérmentesítésio díja 2 cent volt. Ennek köszönhetően jelentősen megnőtt a 2 cent névértékű bélyegek iránti kereslet is. Ezúttal a De La Rue & Co. Ltd. londoni céget bízták meg a korábbi, Charles Brooke-ot ábrázoló bélyegek kissé

módosított grafikájával ellátott címletek gyártásával. A nyomtatáshoz most már acéllemezeket használtak történt, és lemezenként 60 lenyomatot (hat oszlop, 10 sor) készítettek, egy ebben a kiadásban nyomtatott bélyegív tehát összesen 60 bélyegből állt.⁵⁰

A bélyegeket öt egymást követő szakaszban nyomtatták és adták ki:

1. szakasz: Első kiadás - 2, 3, 4, 8, 12 és 25 cent névértékű bélyegek.

2. szakasz: 1889 vége, amikor a 2 cent névértékű bélyegek hiánya miatt ideiglenes bélyegeket bocsátottak ki.

⁵⁰ Bertram W. H. Poole, *Sarawak – A Complete History of its Postal Stamps*, London, D. Field, 1906.

illetve:

Adrian Bethray, *From Pirates to Philately - The Adventures of Collecting Sarawak*.

Lásd bővebben: Neville Watterson, *Sarawak, the De La Rue Story*, London, Brock Publications, 2000.

3. szakasz: Hasonlóképpen ideiglenes bélyegek kibocsátása történt az 5 és 10 centes névértékű bélyegek hiánya miatt.

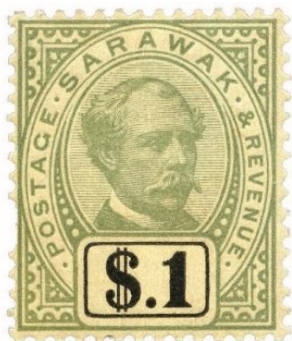
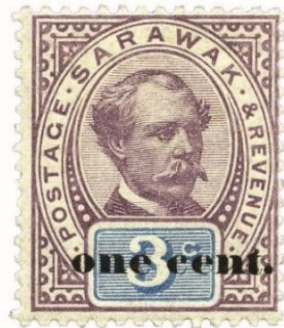
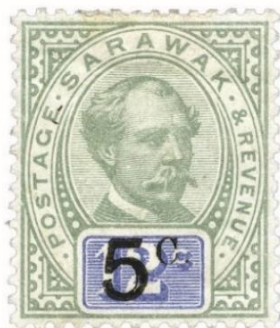
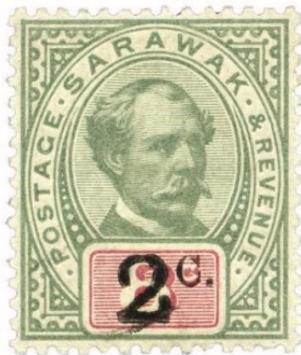
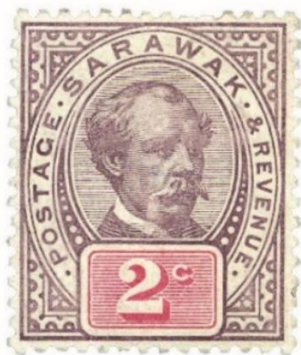
4. szakasz: A nyomtatott dokumentumok/küldemények postai bérmentesítésének díja 2 centről 1 centre csökkent, emiatt ideiglenes bélyegek kibocsátására volt szükség.

5. szakasz: 1897-ben Sarawak végül belépett az Egyetemes Postaegyesületbe, ezután a *Straits Settlements* nevű brit gyarmatok és Sarawak bélyegeinek együttes használata megszűnt, így az állam részéről magasabb névértékű bélyegek megrendelésére és forgalomba hozatalára volt szükség.⁵¹

⁵¹ Bertram W. H. Poole, *Sarawak – A Complete History of its Postal Stamps*, London, D. Field, 1906.

illetve:

Adrian Bethray, *From Pirates to Philately - The Adventures of Collecting Sarawak*.



Perkins–Bacon-bélyegkiadás, 1895

1895-ben a Perkins, Bacon & Co. Ltd. cég kapott megbízást a Brooke-kormányzattól 2, 4, 6 és 8 cent névértékkel ellátott sarawaki bélyegek nyomtatására. A bélyegkiadás a különböző névértékű bélyegek számos alváltozatát eredményezte, amelyek egymás mellé helyezése által a sarawaki postabélyegek előállításának minden fázisa igen jól tanulmányozhatóvá vált a gyűjtők által.⁵²

⁵² Bertram W. H. Poole, *Sarawak – A Complete History of its Postal Stamps*, London, D. Field, 1906.

illetve:

Adrian Bethray, *From Pirates to Philately - The Adventures of Collecting Sarawak*.



Ideiglenes bélyegkiadások, 1899

1899-ben a Brit Birodalom bevezette az 1 penny/fél uncia súly bérmentesítési díjat, amelyet szinte értelemszerűen a brit protektorátus alatt álló Sarawakban is átvettek és bevezettek. Összesen négy felülnyomósos sarawaki bélyegcímlet készült. Az első a 12 centes bélyegen felülnyomott 2 cent és a 8 centes bélyegen felülnyomott 6 cent névérték volt, mindkettő az 1875-ös kiadásból. Többféle felülnyomott változat is létezik, például a CENTS felirat kis s-betűje a jelek szerint kisebb betűtípus használatából származik.



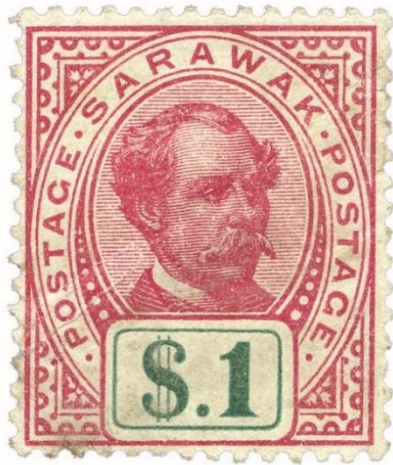
Később, 1899-ben az 1871-es 3 centes névértékű bélyeg egy második, 2 centes névértékű felülnyomását is kiadták. Az 1875-ös 6 centes bélyegre egy másik, 4 cent névértékű felülnyomatot is nyomtattak, piros színnel. Az egyes felülnyomások között számos kisebb eltérés van, a felülnyomott bélyegeknek számos változata létezik, ebből kifolyólag pedig a gyűjtők körében igen keresett és érdekes darabok.⁵³

⁵³ Bertram W. H. Poole, *Sarawak – A Complete History of its Postal Stamps*, London, D. Field, 1906.
illetve:

De La Rue-bélyegkiadás 1899 és 1908 között

A kereskedelem rohamos fejlődésével a kelet-ázsiai régióban úgy döntöttek, hogy a bélyegek előállításának elsődleges célja a postai bérmentesítés kell, hogy legyen, nem pedig az adók/illetékek megfizetésének igazolása. Az új kiadású sarawaki bélyegek felirata ezért POSTAGE és REVENUE (posta és illeték) helyett a bélyeg mindkét oldalán POSTAGE (posta) lett. A bélyegek grafikája ugyanaz volt, mint a korábbi de La Rue cég által nyomtatott bélyegeké, de az uralkodó, Charles Brooke arcképe körül értelemszerűen megváltozott a felirat.

Adrian Bethray, *From Pirates to Philately - The Adventures of Collecting Sarawak*.



Az első 1899-ben kibocsátott bélyegek a 4 és 10 cent névértékkel rendelkeztek. Úgy tűnik, hogy a 4 centes bélyegből az évek során akár hatféle nyomásváltozat is készült, és ezeken a nyomásváltozatokon keresztül számos színváltozat állt elő a bélyeggyűjtők számára. Összesen egy tucatnyi névértékben adták ki a bélyegeket, 1 centtől 1 dollárig terjedően. Elkészült egy 5 cent névértékű bélyeg terve is, de ezt végül nem adták ki, és nem került postai forgalomba.⁵⁴

⁵⁴ Bertram W. H. Poole, *Sarawak – A Complete History of its Postal Stamps*, London, D. Field, 1906.

De La Rue-bélyegkiadások, 1918–1928

Sir Charles Brooke, a második sarawaki angol rádzsa 1917-ben elhunyt, és De La Rue cég új bélyegsorozatot tervezett, amely már Sir Charles Vyner Brooke, az új sarawaki uralkodó mellképét ábrázolta. A bélyeg külseje nagyon hasonlított az akkori brit gyarmati bélyegekhez, de ez persze a korábbi sarawaki bélyegkiadások grafikai megoldásairól is elmondható. A bélyegeket hatvanas ívekben nyomtatták. Az 1918-as sorozatot 12 névértékkel adták ki 1 dollárig bezárólag. Később néhány színváltoztatást hajtottak végre, hogy megfeleljenek az Egyetemes Postaegyesület előírásainak, ez pedig a bélyegek számos változatát generálta. 1923-ban az 1 és 2 centes bélyegek fogytán voltak, ezért átmeneti

illetve:

Adrian Bethray, *From Pirates to Philately - The Adventures of Collecting Sarawak*.

bélyegkiadásokat hoztak forgalomba úgy, hogy a 10 cent névértékű bélyeget 1 cent névértékkel, a 12 cent névértékeű bélyeget pedig 2 cent felirattal nyomták felül. A provizóriumok, átmeneti bélyegkiadások és az újranyomások különböző változatai érdekességet jelentenek a gyűjtők számára. Az 1928-as bélyegkiadást 100 darabos ívekben nyomtatták, összesen 14 címletben/névértékkel.⁵⁵



⁵⁵ Adrian Bethray, *From Pirates to Philately - The Adventures of Collecting Sarawak*.

Waterlow-bélyegkiadás, 1932

1932-ben a londoni Waterlow and Sons Ltd. cég kapott megbízást az új sarawaki bélyegek előállítására, és egy új bélyegsorozatot nyomattak ki Charles Vyner Brooke katonai egyenruhás képével. Tizenöt névértéket adtak ki, 1 centtől 1 dollárig terjedően. E bélyegkiadás-sorozatban is vannak érdekes nyomdahibás darabok, tévnyomatok, amelyekért a bélyeggyűjtők a mai napig lelkesednek. A bélyegek koronás vízjelet tartalmaznak.⁵⁶



⁵⁶ Adrian Bethray, *From Pirates to Philately - The Adventures of Collecting Sarawak*.

Bradbury Wilkinson-bélyegkiadások, 1934, 1941, 1946

1934-ben új posta- és illetékbélyeg-sorozatot bocsátottak ki Sarawakban, összesen 20 címletben/névértékben, amelyet ezúttal a Bradbury, Wilkinson & Co. cég készített.⁵⁷ A bélyegkép egyenes téglalap alakú volt, értelemszerűen ismét Charles Brooke rádza portréjával. A bélyeket jellemzően százas ívekben nyomtatták.⁵⁸

1941-ben a 2 és 15 cent közötti névértékű bélyegeken (összesen hat darab ilyen volt) nyomdai színváltozásokat hajtottak végre a kivitelezésen, hogy megfeleljenek az Egyetemes Postaegyesület előírásainak.⁵⁹ Ez a bélyegsorozat

⁵⁷ Lásd bővebben: G. E. Hansford–L.A. Noble, *Sarawak and Her Stamp. An Analytical Survey of all Issues from 1869 to 1934*, Isle of Wight, The Times Press, 1935.

⁵⁸ Adrian Bethray, *From Pirates to Philately - The Adventures of Collecting Sarawak*.

⁵⁹ Adrian Bethray, *From Pirates to Philately - The Adventures of Collecting Sarawak*.

bélyegeinek számos változatának létrejöttét eredményezte, amelyek ma igen érdekes filatéliai objektumoknak számítanak a bélyeggyűjtők körében.



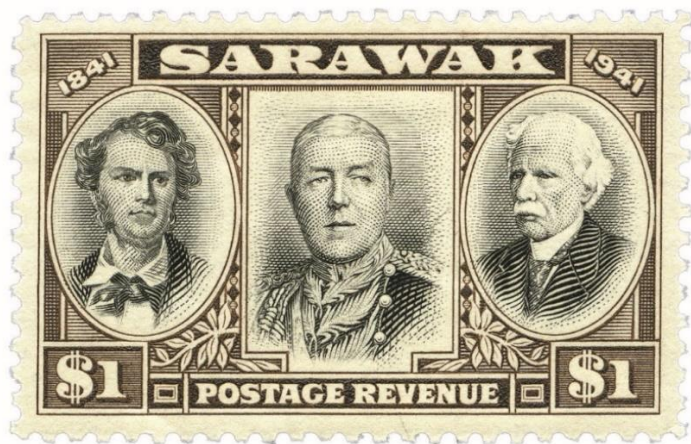
A második világháború alatt a megszálló japán erők is bélyegeket gyártottak Sarawak és a környező gyarmatok számára. Felülnyomások és új bélyegek is készültek, amelyek nem tartoznak szorosan a jelen tanulmány tárgyához, ám mindenképpen a bélyeggyűjtés érdekes

területét képezik. Az 1945. szeptemberi felszabadulás után az 1934–1941-es bélyegsorozatot újra kiadták a BMA (British Military Administration – Brit Katonai Közigazgatás) felülnyomással. Közvetlenül a felszabadulás után egyébként ideig ausztrál bélyegeket használtak Sarawakban, amíg a BMA felülnyomással ellátott bélyegek előállítására 1945 decemberében meg nem kezdődött.⁶⁰

1946-ban egy sokat késlekedő emlékbélyeg-kiadás jelent meg a Brooke-ház fennállásának századik évfordulójára. Ennek valójában 1941-ben kellett volna megjelennie, hiszen James Brooke 1841-ben lett Sarawak uralkodója. A bélyeg a három angol rádzsát együttesen, egymás mellett ábrázolja, és négy címletben, 100 bélyegből álló ívekben adták ki. Ez volt az utolsó olyan sarawaki

⁶⁰ Adrian Bethray, *From Pirates to Philately - The Adventures of Collecting Sarawak*.

bélyegkiadás, amelyen az állam brit rádzsáinak arcképe volt látható.⁶¹



Epilógus

AZ 1869 és 1941 közötti időszakban tehát végig a Brooke-dinasztia rádzsáinak képével ellátott bélyegsorozatokat adtak ki az észak-borneói maláj államban. A bélyegek grafikai kivitelezése végig emlékeztetett a brit gyarmati bélyegekre, azzal a jelentős különbséggel, hogy nem a brit uralkodók,

⁶¹ Adrian Bethray, *From Pirates to Philately - The Adventures of Collecting Sarawak*.

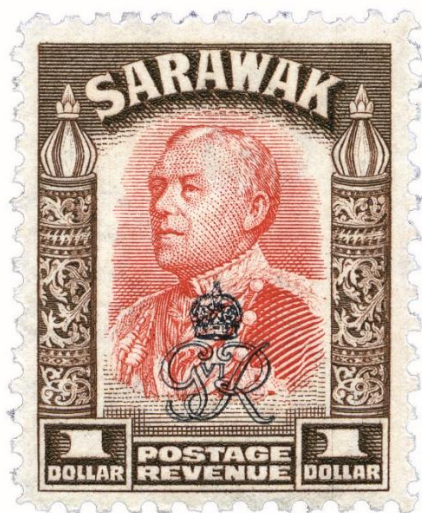
sorban Viktória királynő, VII. Eduárd, V. György, VIII. Eduárd és VI. György arcképe, hanem a mindenkori angol nemzetiségű rádza képmása szerepelt rajtuk. Ebből a szempontból Sarawak állam filatéliatörténete kuriózumnak számít a brit gyarmati bélyegek sorában, ha elfogadjuk azt a tényt, hogy Sarawak brit befolyási övezet, tulajdonképpen gyarmat volt az 1840-es évektől kezdve, köszönhetően a Brit Koronához hűséges brit uralkodónak. Nem igazán tudunk ugyanis más, brit érdekeltségbe tartozó, gyarmati vagy gyarmatszerű státuszú államról, ahol a brit uralkodó helyett egy brit alattvaló arcképével ellátott bélyeg készült volna, aki történetesen egy szuverén állam uralkodója és brit birodalmi tisztviselő együttesen. (Más brit gyarmatokon, például India egyes államaiban persze kiadtak a 19–20. század folyamán olyan bélyegeket, amelyeken a

helyi, britekhez lojális, tőlük függő uralkodók arcképei láthatók.)

Sarawak 1888-ban lett brit protektorátus, és gyakorlatilag egyre nyíltabban vált brit gyarmattá, de névleges szuverenitását és azt a jogot, hogy önálló bélyegkibocsátást folytasson, és az államfő képmása szerepeljen a bélyegeken, egészen 1941-ig megőrizte. Az 1941-es japán megszállást követően a japán katonai erők felülnyomták az állam bélyegeit, illetve két japán tervezésű bélyeget is kiadtak, amelyeket egyébként ebben a rövid megszállási időszakban Sarawak és Észak-Borneó egész területén használtak.

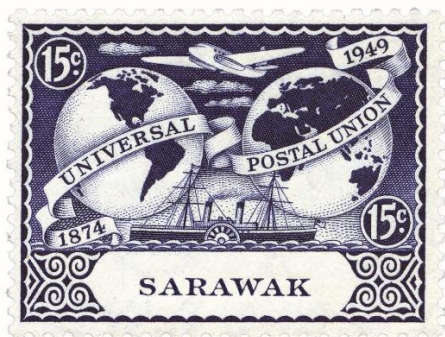
Az 1945-ös felszabadulás után Sarawak brit katonai közigazgatás alá került, amelynek során 1945-ben a BMA (British Military Administration) feliratú bélyegeket nyomtattak, ezeket pedig Brunei, Labuan, Észak-Borneo és Sarawak postahivatalaiban használták. A Brooke-dinasztia

fennállásának 100. évfordulója 1946-ban emlékbélyeg-sorozatot adtak ki, ám mint fent már említettem, még ugyanebben az évben Sarawakot koronagyarmatként átengedték Nagy-Britanniának. 1947-ben Sarawak állam bélyegeit a brit királyi monogrammal nyomtatták felül.



A fehér rádzsák kora véget ért, 1950-ben pedig egy helyi brit gyarmati bélyegsorozatot adtak ki, amelyen a brit uralkodó arcképe mellett többek között pillangó, tobzoska, teknősök, a gyarmat

térképe és más helyi témájú grafikák szerepeltek.⁶²



⁶² Adrian Bethray, *From Pirates to Philately - The Adventures of Collecting Sarawak*.



A második világháború vége után a régebbi kiadású, James Brooke, Charles Brooke és Charles Vyner Brooke fehér rádzsákat ábrázoló postabélyegeket adók és illetékek megfizetésének igazolására használták tovább, a hivatalos forgalomból csak fokozatosan tűntek el. Sarawak brit gyarmati státusza végül 1963-ban szűnt meg, amikor csatlakozott a mai maláj államhoz, a Maláj

Államszövetséghez. Azóta Sarawakban malajziai állami kibocsátású bélyegeket használnak, a helyi, autonóm bélyegkibocsátás ezzel értelemszerűen megszűnt...⁶³

A kiadványról

A jelen filatéliai forráskiadványban közreadjuk az összes, 1971 és 1945 között megjelent sarawaki postai bélyeg képét, amelyek egy része egyébként adó- és illetékfizetés igazolására is használható volt. A képek forrása elsősorban a Colnect.com⁶⁴ nemzetközi gyűjtői és aukciós portál, amely többek között a világ postabélyegeinek szabadon elérhető, online elektronikus katalógusaként is nagyon jól használható, és szinte minden bélyegről jó minőségű, a

⁶³ Adrian Bethray, *From Pirates to Philately - The Adventures of Collecting Sarawak*.

⁶⁴ <https://colnect.com/en/stamps/years/country/303-Sarawak>
letöltés ideje: 2023. november 9–12.

filatéliai tájékozódáshoz rendkívül hasznos fényképmásolatot közöl. A három fehér rádza uralkodása alatt kiadott, arcékepeiket ábrázoló sarawaki bélyegek képét megjelenésük időrendjében tesszük közzé, a közreadó pedig hangsúlyozza, hogy a jelen elektronikus filatéliai forráskiadványban történő közzétételük szigorúan nonprofit módon, tudományos, ismeretterjesztési, illetve filatéliai tájékozódást segítő céllal történik.

BIBLIOGRÁFIA

Nigel Barley, *White Rajah. A Biography of Sir James Brooke*, London, Brown Book Group, 2002.

Adrian Bethray, *From Pirates to Philately - The Adventures of Collecting Sarawak*.

https://www.google.com/search?q=Adrian+Bethray%2C+From+Pirates+to+Philately+-+The+Adventures+of+Collecting+Sarawak.&oq=Adrian+Bethray%2C+From+Pirates+to+Philately+-+The+Adventures+of+Collecting+Sarawak.&gs_lcrp=EgZjaHJvbWUyBggAEEUYOdIBBzY2M2owajeoAgCwAgA&sourceid=chrome&ie=UTF-8

Richard Cavendish, *Birth of Sir James Brooke*, History Today. April 2003, Vol. 53, Issue 4.

W.R. Forrester-Wood, *The Stamps and Postal History of Sarawak*, Brighton, The Sarawak Specialists' Society, 1957.

G. E. Hansford-L.A. Noble, *Sarawak and Her Stamp. An Analytical Survey of all Issues from 1869 to 1934*, Isle of Wight, The Times Press, 1935.

R. H. D. Lockhart, *A Study of the Stamps of Sarawak*, London, Offices of Stamp Collecting journal, 1920.

James Mackay, *Bélyegek és bélyeggyűjtés*, ford. Harsányi Luca-Ignác Krisztián, Budapest, Kossuth Kiadó, 2008.

Fred. J. Melville, *The Postage Stamps of Sarawak with a History of the Post Office from 1869-1906*, London, Nissen, 1907.

Bertram W.H. Poole, *Sarawak, A Complete History of its Postage Stamps*, London, D. Field, 1906.

Cassandra Pybus, *The White Rajahs of Sarawak: Dynastic Intrigue and the Forgotten Canadian Heir*, Vancouver, Douglas & McIntyre, 1996.

Robert Reece, *The Name of Brooke. The End of White Rajah Rule in Sarawak*, Sarawak Literary Society, 1993.

Robert Reece, *Masa Japun. Sarawak under the Japanese, 1941-1945*, Sarawak Literary Society, 1998.

Robert Reece, *The White Rajahs of Sarawak. A Borneo Dynasty*, London, Archipelago Press, 2004.

Mike Thomson, *The Stabbed Governor of Sarawak*.

<https://www.bbc.com/news/magazine-17299633>

Neville Watterson, *Sarawak, the De La Rue Story*, London, Brock Publications, 2000.

James Brooke - angol nyelvű Wikipédia-szócikk.

https://en.wikipedia.org/wiki/James_Brooke

Charles Brooke - angol nyelvű Wikipédia-szócikk.

https://en.wikipedia.org/wiki/Charles_Brooke,_Rajah_of_Sarawak

Charles Brooke - angol nyelvű Wikipédia-szócikk.

https://en.wikipedia.org/wiki/Charles_Brooke,_Rajah_of_Sarawak

Anthony Brooke – angol nyelvű Wikipédia-szócikk.

https://en.wikipedia.org/wiki/Anthony_Brooke

SARAWAK ÁLLAM
JAMES BROOKE,
CHARLES BROOKE
ÉS
CHARLES VYNER BROOKE
BRIT SZÁRMAZÁSÚ
RÁDZSÁKAT ÁBRÁZOLÓ
BÉLYEGEI
MEGJELENÉSÜK
IDŐRENDJÉBEN
1869–1946



